

ДЕРИВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЧНИХ ТЕКСТАХ

Словотвір у системі кожної мови є важливим засобом її збагачення, її розвитку, зв'язку з різноманітними процесами діяльності людини у суспільстві, а також є засобом номінації понять. Висвітлення дериваційних процесів при вивченні різних термінологічних систем дає можливість простежити закономірності у способах творення термінів різних галузей знання, що безпосередньо пов'язані зі справою впорядкування відповідних термінологічних систем, з їх нормалізацією та подальшим збагаченням.

Дослідженням дериваційних процесів присвячено праці Г. Винокура [2], Р. Зятковської [3], В. Лейчика [4], О. Сербенської [5] та ін. Особливості словотвору в технічній терміносистемі аналізує Г. Винокур. Питання словотворчого статусу в науковій термінології досліджує Р. Зятковська. Цікавими для нашої роботи є думки про дериваційні поля української юридичної термінології О. Сербенської [5].

Метою даної статті є здійснення структурно-словотворчого аналізу системи сучасних англійських юридичних термінів, що функціонують в економічних текстах. При розгляді

дериваційних особливостей юридичних термінів беремо до уваги те, що формування їх проходило так:

- 1) шляхом залучення похідних слів, словосполучень;
- 2) шляхом поповнення лексемами, що утворюються за допомогою словотворчих ресурсів англійської мови;
- 3) шляхом морфологічної афіксації;
- 4) шляхом запозичення і засвоєння дериватів з інших мов.

У процесі дослідження нами враховано структурно-словотворчі особливості термінів першої, другої та третьої груп, зокрема такі моменти:

1) англійські юридичні терміни реалізуються різними морфологічними категоріями (іменником, прикметником, дієсловом, прислівником);

2) термінотворчі ресурси – це передусім морфеми, основи слів, словосполучення, фонеми;

3) загальну класифікацію юридичних термінів доцільно проводити, виходячи з їх морфолого-синтаксичної структури. При цьому, як показав аналіз фактологічного матеріалу, функціонують два основних типи юридичних термінів: терміни-слова та терміни-словосполучення.

Спостереження над юридичною термінологією у структурі економічного дискурсу дають можливість виділити такі типи термінів у відповідності до їхньої морфемної структури:

1. Непохідні: *tax, court, lease, law, crime*.
2. Похідні: *ownership, abatement, creditor, co-borrower, easement*.
3. Складні: *owner-occupier, treaty-contract, time-charter*.

Терміни-слова, в свою чергу, подані як кореневими, так і похідними утвореннями. Серед кореневих можна виділити основні та неосновні терміни. Основні терміни з'явилися як результат семантичної деривації багатозначного лексичного знаку. Терміни цього виду характеризуються широким семантичним потенціалом та узагальненим лексичним значенням: *levy – збір, сума оподаткування, to sequestrate – конфісковувати, tax – податок*.

Для неосновних термінів характерна подальша семантична деривація термінологічного значення та перетворення їх у багатозначні терміни-слова. До них належать і однозначні слова, серед них є багато таких, що з'явилися в процесі запозичень, – *tax, license, firm*. Похідні терміни утворюються переважно за допомогою продуктивних словотворчих афіксів за певними моделями, які розглянемо далі.

Аналіз морфологічної структури юридичних термінів в економічному дискурсі показав, що у складі англійської юридичної термінології більшість становлять іменники. Це пов'язано, передусім, з їх номінативною функцією, функцією позначення тих чи інших предметів та явищ.

Значний інтерес становить питання словотворення в системі юридичних термінів-іменників, зокрема, ми простежили такі: морфологічний, конверсія або морфолого-синтаксичний, синтаксико-морфологічний, семантичний.

Морфологічний спосіб утворення термінів полягає у з'єднуванні афіксів із словотворчою основою. Спостереження над словотворчими особливостями юридичної термінологічної лексики дають можливість дійти висновку, що дериваційні процеси в термінологічній системі представлені переважно суфіксальними утвореннями. Юридичні терміни-іменники утворюються, як правило, за такими моделями:

Модель 1: V + -er або V + -or:

administrate – administrator: If the deceased died intestate, the appointee is labeled an administrator.

bind – binder: A binder is a written voucher of insurance.

bear – bearer: A check sent with the payee line blank is payable to bearer.

Модель 2: V + -ee:

assign – assignee: The party to whom they are assigned is known as the assignee.

grant – grantee: So if the grantor has only a disputed or partial claim, that's all the grantee gets.

promise – promisee: You are the person to whom the promise is made, or the promisee.

Модель 3: V + -ment:

agree – agreement: *The agent usually will not be liable on the agreement.*

assign – assignment: *Taking an assignment of a contract involves assuming certain risks.*

attach – attachment: *There are three requirements for attachment.*

У проаналізованій нами економічній літературі ми зафіксували групи однокореневих юридичних термінів-іменників, які позначають активного та пасивного агента певної економічної дії чи процесу, а також результат цієї дії чи процесу, який є проміжною ланкою між об'єктом та суб'єктом. Група "активний – пасивний агент дії" – це іменникові утворення від дієслівних основ за допомогою суфіксів **-or**, **-er** та **-ee** (як у моделях 1 та 2): **employer – employee, promisor – promisee, offeror – offeree** та інші, а проміжна ланка – це переважно суфіксальні деривати моделі 3: **bailment, employment, payment**.

Модель 4: V + -(t)ion / V + -ition / V + -ation:

access – accession: *Ownership of personal property can also be acquired by accession.*

corporate – corporation: *Because the corporation is considered a separate artificial person, it is taxed on its earnings.*

extort – extortion: *Popularly referred to as blackmail, extortion must be dealt with firmly and immediately.*

Модель 5: A + -(i)ty:

liable – liability: *Unless the partnership is limited partnership, the liability of each partner for the debts of the firm is unlimited.*

proper – property: *A person is obliged not to trespass on another person's property.*

royal – royalty: *Compensation for use of property is called royalty.*

Модель 6: V + -ance:

accept – acceptance: *In other words, the acceptance must be a mirror image of the offer.*

insure – insurance: *Insurance has always been a lucrative and stable industry.*

forbear – forbearance: *Refraining from doing something you have a legitimate right to do is termed forbearance.*

Модель 7: V + -(o)ry / V + -(e)ry / V + -(a)ry:

bribe – bribery: *Bribery goes beyond payoffs to public offices.*

benefice – beneficiary: *The trustee has a fiduciary duty to the beneficiary and cannot cause the beneficiary to acquire liability to third parties through the trust management.*

forge – forgery: *A forgery takes in everything from altering the age on a driver's license to signing another's name on a deed or a check.*

У ході дослідження ми виявили особливу продуктивність при утворенні юридичних термінів-іменників, які функціонують в економічних текстах, суфіксів **-er**, **-or**, **-ee**, **-ment**, **-tion**, **-ition**, **-ation** (моделі 1, 2, 3, 4 відповідно). При цьому термінологічні одиниці походять від дієслівних основ шляхом додавання перелічених вище суфіксів. Решта похідних термінів-іменників утворюються за допомогою таких суфіксів: **-ent** (*precedent*), **-cation** (*ratification*), **-cy** (*bankruptcy*), **-t** (*complaint*), **-ant** (*covenant*), **-ian** (*guardian*), **-ship** (*ownership*) та ін.

Префіксальний спосіб творення юридичних термінів англійської мови не є поширеним. Він сприяє модифікації основи, до якої приєднується префікс. Ми зафіксували такі продуктивні префікси (переважно романського походження): **as-**, що є варіантом **ad-**, утвореним у процесі асиміляції приголосного **d** на початку слова, і наслідком запозичення з різних мов (*assault*); префікс **co-** та його варіанти **con-** та **col-**, що позначають споріднене, спільне походження дії чи процесу (*co-borrower, coinsurance, comaker, contract, collateral*); **counter-**, що означає "зустрічний" (*counterclaim, counteroffer*); **dis-**, що має силу зворотної опозиції до значення сполучуваного слова (*dishonour*). Префіксальні іменникові утворення представлені такими моделями:

Модель 1: dis- + N:

honour – dishonour: *The notice must be given within a reasonable time of the dishonour.*

Модель 2: co(n) + N:

insurance – coinsurance: *A typical coinsurance clause requires the insured to keep a policy in force with a face value of 75 percent of the protected property's worth.*

Модель 3: counter-+ N:

claim – counterclaim: *A claim that the defendant makes against the plaintiff based on the incident at hand is called a counterclaim.*

Крім наведених вище моделей, ми зафіксували іменники, які утворюються за допомогою інших префіксів (**mono-, pre-, by-** та ін.): *monopoly, premises* (дані слова ввійшли в англійську мову з вказаними префіксами), *bylaw*.

Одним із засобів творення сучасних англійських юридичних термінів є конверсія. Під **конверсією** ми розуміємо тип деривації, за якої засобом словотвору є власне парадигма слова. Цим шляхом деривації прийнято називати перехід слова з однієї частини мови в іншу. Так, дієслова утворюються від іменників і в деяких випадках від інших частин мови та, навпаки, іменники, як показують спостереження, можуть утворюватися від дієслів, і рідше – від інших частин мови: *adeem < to adeem; bribe < to bribe*.

Щодо складних слів, то вони утворюються синтаксико-морфологічним способом. У проаналізованих нами юридичних термінах ми виділили такий тип творення, як інтеграція двох іменників: **N + N**: *owner-occupier, treaty-contract, copyright, landlord, trademark, leasehold*.

Спостереження над англійським терміном-іменником дають можливість дійти висновку, що для цієї категорії слів характерними є морфологічне, морфолого-синтаксичне і синтаксико-морфологічне термінотворення. З інших способів словотворення інтерес становить семантичний, суть якого полягає в тому, що слово, наявне в мові, набуває цілком нового лексичного значення; при цьому первісне значення слова, як правило, зберігається. У юридичній лексиці майже не виявлено термінів, утворених на основі семантичного розширення існуючого в мові слова. Це пояснюється, передусім, тим, що правові поняття мають переважно більш давнє походження. Вони супроводять людське суспільство від найдавніших часів і як суспільна категорія живуть та розвиваються разом з ним.

У проаналізованих економічних текстах ми зафіксували слова, що називають не сам термінований предмет чи явище, якими оперують в економічній чи юридичній практиці, а вказують на певні зв'язки цього предмета, поняття, його ознаки, якості. Функціонування та цих слів обмежене текстами наукового чи офіційно-ділового стилю, і це дає підставу віднести такі слова до термінів. Отже, до юридичних термінів ми відносимо такі прикметники: *alienable, valid, invalid, testate, intestate, void, voidable*.

Англійські терміни-прикметники утворюються способом суфіксації основ, зокрема за допомогою суфікса **-able** за такою моделлю:

A / N + -able

alien – alienable: *Real property can be alienable.*

void – voidable: *So, if Frank buys a used car from Honest Bob's Used Cars, and Frank is a minor, the parties have a contract that is voidable.*

Назвами процесуальних дій також виступають дієслова. Термінологічність їх забезпечується, насамперед, функціонуванням у певному тексті, а також лексичним значенням. У проаналізованих економічних текстах ми виявили такі терміни: *affirm, avoid, alienate, disaffirm, discharge, hire, enlarge, indemnify, indorse, vest*.

Термін *alienate*, утворений за допомогою суфікса **-ate**: *Finally, there are the rights that allow the owner of property to destroy, consume, and alienate (transfer title by sale, gift, will, etc.* Суфіксальним утворенням є дієслово *indemnify* (суфікс **-fy**): *Many people contributing small amounts can form a resource pool big enough to indemnify (compensate for loss or damage) individuals suffering specified large randomly occurring harms*. Префікс **a-**, що походить від давньоанглійського прикметника **an**, і є одним з варіантів префікса романського походження **ad- af-** вживається з такими дієсловами-термінами, як *avoid, affirm*. Терміноелементи-дієслова *disaffirm, discharge* є утвореннями з префіксом у значенні "позбавляти" – **dis-**: *The primary way in which the law protects minors from those who would take advantage of their lack of capacity to contract is to allow minors to avoid or disaffirm their contracts. When talking about effective discharge under contract law, it is crucial to realize that the vast majority of contractual obligations are discharged simply by performing them. Affirm – disaffirm* утворюють серед зафіксованих юридичних термінів-дієслів опозиційну групу. Продуктивним у творенні юридичних термінів-

дієслів є і префікс **in-**: *indemnify, indorse: Both Joan and Ted have to indorse (sign the reverse of the instrument) before the instrument can be cashed.* Префікс **en-** походить від латинського **in-** і є складовою частиною дієслова *enlarge*, надаючи йому при цьому значення "доводити до певного стану": *A mortgagee in possession for 12 years may, by executing a deed, enlarge his interest into a fee simple free from the mortgage.* Інші терміни-дієслова є основними кореневими утвореннями (*hire, vest*).

В юридичних та економічних текстах функціонують такі мовні структури – термінологічні словосполучення, що називають конкретні поняття предметної галузі. В проаналізованій літературі ми виявили значну кількість термінологічних словосполучень.

Зараховуючи словосполучення до термінів, ми враховували такі моменти:

- 1) приналежність вказаних словосполучень до множини понять певної системи, а також обмеженість їх використання;
- 2) наявність деяких лексико-граматичних ознак, а саме: а) термінологічність складових частин; б) відносна стійкість; в) обмежена здатність компонента утворювати словосполучення.

Виявлені в економічному дискурсі юридичні терміни-словосполучення доцільно диференціювати за типом їхньої структури:

1. Прості словосполучення, що складаються, як правило, з двох слів, одне з яких є головним, а інше – залежним: *equal pay, active trust, entire contract* та інші.

2. Складні словосполучення, у яких залежні слова визначають різні аспекти значення стрижневого слова: *legal effect of an agreement, certificate of limited partnership.*

3. За морфологічною ознакою основного слова юридичні терміни-словосполучення можна диференціювати на:

- а) іменні словосполучення (з іменником в ролі стрижневого слова): *estate agent, equal pay, income tax* та інші;
- б) прикметникові словосполучення (з прикметником чи дієприкметником в ролі основного дієслова): *valid for one year;*
- в) дієслівні словосполучення: *close a transaction.*

Терміни-словосполучення можна диференціювати і за типами залежно від синтаксичної структури словосполучення, граматичної моделі терміна. Прості англійські юридичні терміни-словосполучення, що вживаються в економічному дискурсі, утворюються поєднанням слів таких лексико-граматичних категорій:

- 1) іменник + іменник (N+N): *bankruptcy trustee, condition precedent, property damage, life insurance* та ін.;
- 2) прикметник + іменник (A+N): *active trust, equal pay, entire contract* та ін.;
- 3) дієслово + іменник (V+N): *close a transaction;*
- 4) іменник + інфінітив (N+V(Inf.)): *contract to sell, capacity to contract, invitation to negotiate.*

За синтаксичними ознаками розрізняємо:

- 1) безприйменникові сполучення слів, з'єднаних способом керування: *income tax, tax abatement, entire contract, credit insurance;*
- 2) прийменникові словосполучення: *bill of exchange, agreement by parol, agency by estoppel, breach of contract, court of equity.*

На підставі проведеного структурно-словотворчого аналізу сучасних англійських юридичних термінів в економічному дискурсі ми дійшли до таких висновків:

1. Сучасні англійські юридичні терміни, що вживаються в економічних текстах, за структурою є непохідними, похідними та складними утвореннями.

2. Серед юридичних термінів переважають терміни-іменники, що пов'язано, передусім, з їх номінативною функцією.

3. Серед термінів-іменників особливо продуктивними є утворення, сформовані :

- а) за допомогою суфіксів **-er, -or, -ee, -ment, -tion, -(a)tion** та **-(i)tion**: *obligor, bailee, agreement, consideration, rejection, partition* та інші;

б) за допомогою префіксів **co-** (та його варіантів **col-**, **con-**), **dis-** та **in-**: *contract*, *collateral*, *comaker*, *dishonour*, *inequality* та інші.

4. Юридичні терміни-прикметники в економічному дискурсі є похідними, утвореними шляхом суфіксації та префіксації основ: *alienable*, *intestate*, *invalid* та інші.

5. У проаналізованих економічних текстах ми виявили юридичні терміни-дієслова, серед яких є основні кореневі утворення (*hire*, *vest*) та слова, утворені префіксальним і суфіксальним способами: *disaffirm*, *discharge*, *enlarge*, *alienate*, *indemnify* та інші.

6. Прості і складні юридичні терміни дають підставу для утворення термінів-словосполучень – простих та складних: *income tax*, *active trust*, *valid for one year*, *material loss* та інші.

Аналіз структурно-словотворчих особливостей англійських юридичних термінів в економічних текстах показує, що в основі термінотворення лежать словотворчі та граматичні закономірності англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англо-русский юридический словарь. – М., 1993.
2. Винокур Г.О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии // Труды МИФЛИ: Сборник статей по языкознанию. – М., 1939. – Т. 5.
3. Зятковская Р.Г. О словообразовательном статусе комбинирующей формы // Аффиксы и комбинирующиеся формы в научной терминологии и норме. – Владивосток, 1982.
4. Лейчик В.М. О некоторых современных способах словообразования // Особенности словообразования в терминосистемах и литературной норме. – Владивосток, 1983.
5. Сербенська О.А. Розвиток української юридичної термінології після Великої Жовтневої Соціалістичної Революції: Дис. ... канд. філол. наук. – Львів, 1965.
6. Gleim I., Ray J. CPA Review. Business Law. – Gainesville, Florida, 1996.
7. Falconbridge J., Smith S. Manual of Canadian Business Law. – Toronto, 1986.
8. Longman Dictionary of Contemporary English. – М., 1992.
9. Mann R., Roberts B. Business Law. – West Publishing Company, 1991.
10. Oxford Dictionary of Law. – Oxford, 1996.
11. Rayburn L. Principles of Cost Accounting. – Boston, 1989.
12. The Session. – Edinburgh, 1991.
13. Van Horne J. Fundamentals of Financial Management. – Boston, 1992.